

*До спеціалізованої вченої ради 64.089.01
у Харківському національному університеті
міського господарства імені О.М. Бекетова*

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію
Белявцевої Вікторії Володимирівни
"Методологія та інструментарій управління
інноваційним розвитком регіону",
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил
і регіональна економіка**

1. Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок з напрямами наукових досліджень

Одним з пріоритетів державного реформування національної економіки сьогодні є децентралізація влади, успішне здійснення якої не лише дозволяє значно збільшити обсяги фінансування регіонів, а й обумовлює зростання відповідальності за результати практичної реалізації реформ на регіональному рівні. Однак, для досягнення високих темпів економічного зростання, децентралізація регіонів має супроводжуватися поступовою орієнтацією регіонів на інтенсивний розвиток, що в сучасних реаліях можливо лише за умов впровадження інновацій. Разом з тим, імплементація світового та європейського досвіду з інноваційного розвитку територій в українських реаліях пов'язана із певними проблемами, які потребують наукових досліджень. Мова йде, насамперед, про використання підходів до управління, що склалися через довготермінове використання директивного планування без врахування впливу чинників внутрішнього та зовнішнього середовища на діяльність та результати розвитку регіону як соціально-економічної системи. До негативних наслідків такої ситуації можна віднести ігнорування конкурентних переваг регіонів в процесі розміщення та використання продуктивних сил, що знижує ефективність національної економіки в цілому і приводить до послаблення її конкурентоздатності на світових ринках. Іншою важливою проблемою, що суттєво уповільнює розвиток регіонів є недостатнє залучення інтелектуального капіталу, що обумовлює зниження якості управління на регіональному рівні внаслідок низької кваліфікації управлінського персоналу.

Для покращення ситуації необхідне теоретичне обґрунтування та практична реалізація наукових підходів щодо комплексного вирішення проблем регіонального розвитку за рахунок впровадження науково-методологічних рекомендацій з управління розвитком регіонів на інноваційних засадах, що у свою чергу дозволяє говорити про актуальність теми дисертаційної роботи Белявцевої Вікторії Володимирівни.

Дисертаційна робота Белявцевої В.В. корелює з тематикою наукових робіт Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова та виконувалася у межах державних бюджетних тем: "Формування організаційно-економічного механізму управління бюджетуванням об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації" (2019 р., номер державної реєстрації 30119U001073) – автором запропоновано інструменти організаційно-економічного механізму управління бюджетуванням ОТГ у контексті факторів впливу на потенціал бюджетної спроможності ОТГ з використанням партисипативного методу розробки перспектив та сценарного підходу до стратегічного планування; "Підприємництво як стратегічний фактор розвитку бізнес-середовища регіону" (2018 р., номер державної реєстрації 0116U005497) – автором виконано експертне дослідження стану ОТГ на прикладі Харківської області, проблем їх розвитку і динаміки економічних показників, запропоновано механізми для розвитку бізнес-середовища. "Управління комунікаціями в сфері публічного адміністрування" (госпдоговір на виконання науково-дослідної роботи № 3085/19) – автором запропоновано систему зв'язків між структурами регіональної влади та основи побудови інформаційно-комунікаційної бази регіонального управління. Результати науково-дослідної роботи "Розробка інструментарію реалізації стратегії розумної спеціалізації Харківського регіону" (2018 р., державний реєстраційний номер 0118U002040) розглянуто Вченою Радою ННІ "Каразінська школа бізнесу", протокол №11 від 13.12.2018 р., у межах якої автором визначено концептуальні основи smart-спеціалізації в аспекті організації економічної діяльності для об'єднаних територіальних громад.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

За результатами детального аналізу дисертації та автореферату Белявцевої Вікторії Володимирівни, а також її опублікованих наукових праць, варто відзначити, що представлені наукові положення, висновки та рекомендації є достатньо обґрунтованими та достовірними, що забезпечується використанням та критичним опрацюванням значної кількості

наукових праць, нормативно-правових актів та статистичних матеріалів, а також застосуванням широкого спектру загальних та спеціальних наукових методів. Зокрема, системно-діалектичний підхід у дисертаційній роботі було застосовано для формулювання гіпотез дослідження, аналізу та систематизації існуючих проблем та оцінки отриманих результатів; методи узагальнення і порівняльного аналізу дозволили автору обґрунтувати стратегію управління регіональним розвитком (§ 3.1) та сформулювати понятійні кластери за характерними ознаками (рис. 1.1, 1.2); логіко-структурне і графічне моделювання застосовувалося для схематичної ілюстрації взаємодії елементів у моделях, що запропоновані автором (рис. 5.19); використання стратегічного та ситуативного моделювання дало можливість дисертанту представити у роботі власне бачення розвитку об'єднаних територіальних громад (рис. 5.16-5.21) та ін. Також досить специфічним є застосування у дисертаційному дослідженні положень конфліктології, що пов'язано з необхідністю комплексного вирішення проблем в межах дослідження. Автором вдало використано картографічний метод, який є досить поширеним у випадку дослідження проблем розвитку регіонів (рис. 5.27). Варто відзначити, що дисертант активно використовує засоби графічного представлення результатів дослідження, який доповнює набір інших методів наукового дослідження і дозволяє у повній мірі отримати уявлення щодо змісту авторських пропозицій.

Таким чином, застосування широкого спектру наукових методів забезпечило досить високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій дисертаційного дослідження.

3. Наукова новизна результатів, одержаних особисто здобувачем та їх достовірність

Результати наукового дослідження Белявцевої Вікторії Володимирівни відзначаються різним рівнем наукової новизни та охарактеризовані нижче таким чином:

Автором обґрунтовано та запропоновано нову ідеологему процесу інноваційного розвитку регіону, яка передбачає структурування регіональної системи управління з позиції її різнохарактерного елементного складу, відмінностей у функціях та компетенціях з одночасною єдністю та цілісністю зобов'язань і відповідальності, це дозволить забезпечувати інтегральний ефект, у якому економічні та управлінські зв'язки у взаємодії є більш пріоритетними, ніж самі елементи управлінської структури. Особливо це на часі через створення об'єднаних територіальних громад.

Заслуговує на увагу розроблена кластерна термінологічна модель взаємодії економічних категорій: "управління", "розвиток" і "діяльність". Кон'югація цих понять забезпечується взаємопов'язанням функціональних процесів, утворюючи систему понять, що комплексно характеризує зміст та етапи процесу управління регіональним інноваційним розвитком.

Сформований методологічний підхід до розвитку теорії управління шляхом виділення специфічного перехідного блоку між науковою базою теоретичних знань та практикою діяльності, який визначено як "інструментальна методологія або методологія діяльності" дозволяє узгодити наявні методи управління з проектно-інженерними технологіями та призведе до поєднання інноваційних ідей з реальними заходами щодо їх реалізації.

Слід звернути увагу на теоретичне визначення економічного потенціалу об'єднаних територіальних громад - як бінарного блоку "ресурси-можливості", де можливості виступають у якості особливого управлінського ресурсу, який доцільно використовувати для залучення додаткових ресурсів з зовнішнього середовища. Це дозволить розглядати потенціал об'єднаних територіальних громад як стратегічний фактор регіонального розвитку.

Надане автором теоретичне уявлення стосовно характеру та значення ціннісного підходу до стратегічного розвитку регіону сприяють впровадженню регіонального управління з урахуванням ціннісних орієнтирів суб'єктів господарювання та являє собою агрегований комплекс взаємопов'язаних певних управлінських функцій (ціннісний підхід до управління регіональним розвитком запропоновано реалізувати з урахуванням потреб, інтересів та можливостей територіальних громад, які, у свою чергу, обумовлені рівнем кваліфікації та вмотивованості працівників, задіяних в процесі управління територіальними громадами).

Дисертантом удосконалено теоретико-методичний підхід до процесу реформування регіонів, який базується на теорії позитивізму та передбачає забезпечення реформ децентралізації методами гнучкої регуляторної політики, підвищення якості управлінських функцій та застосування сучасних інформаційних технологій.

Удосконалено процес визначення базових характеристик регіону та формулювання завдань управління щодо його інноваційного розвитку, який ґрунтується на логіко-структурних зв'язках складових досліджуваного об'єкту чи процесу, впровадження інноваційних та організаційно-технологічних процедур, релевантній інформаційній базі, що забезпечує можливість використання аналітичного і проектного інструментарію висококваліфікованим персоналом.

Автором удосконалено методичний підхід до обґрунтування напрямів інноваційної політики регіону і його внутрішніх структур (ОТГ) в якому, на відміну від існуючої практики, використані ірраціональні складові впливу на розвиток, що, відповідно до теорії синергетичних процесів, можуть здійснюватися в різних умовах та за різним напрямом дій.

Дістало подальшого розвитку процес групування та визначення різновидів причин і еволюційних особливостей таких інтеграційних процесів, як: структуризація, технологізація, економізація, соціологізація та екологізація, яку автором запропоновано включити до стратегії розвитку об'єднаних територіальних громад. Створення та розвиток ОТГ в контексті інноваційного розвитку регіону спрямовано на економічне зростання, соціальний захист населення, введення інноваційних змін і розв'язання протиріч та конфліктних ситуацій у громаді.

Автором розвинуто науковий інструментарій оцінювання ситуації і перспектив розвитку об'єднаних територіальних громад їх керівниками та висококваліфікованими науковцями та встановлено, що процес нерівноваги і невизначеності у розвитку ОТГ характеризується: невизначеністю системи збалансованих показників розвитку, низьким рівнем як технологічної, так і організаційно-економічної інноваційності громад тощо.

Дістали подальшого розвитку підходи до забезпечення спроможності ОТГ, яка може бути досягнута завдяки проведенню порівняльного аналізу динаміки змін у потенціалі спроможності ОТГ, бюджетів та напрямів їх використання в концепції "завдання – ресурси", оцінці впливу бюджетної політики на стійкість тренду розвитку.

Розвинуто інформаційно-аналітичне забезпечення процесу управління інноваційним розвитком регіону, для удосконалення якого запропоновано здійснювати оцінку якості інформаційної системи, перевірку її на відповідність функціям управління в нових структурах ОТГ, включення до бази даних пріоритетних секторальних блоків інформації (економічні показники, характеристики системи житлово-комунального господарства, енергоспоживання і енергозбереження, характеристика земельних ресурсів та ін.) та якісних характеристик ОТГ (якість потенціалу, якість системи управління, якість життя і рівень достатку громадян, якість проектів тощо).

Дисертантом розвинуто механізм підвищення конкурентоспроможності регіонів, який враховує їх спеціалізацію та якість інноваційної політики і передбачає структурування завдань конкурентної політики, закріплених за різними сегментами регіонального управління (таких як ресурсно-виробничий, науково-освітній, ресурсно-демографічний, інфраструктурний), що дозволить забезпечити підвищення конкурентоспроможності регіону.

4. Теоретична цінність і практичне значення наукових результатів проведеного дослідження

Теоретична цінність результатів дисертаційного дослідження Белявцевої В.В. полягає в обґрунтуванні теоретичних положень та методологічних рекомендацій щодо управління інноваційним розвитком на регіональному рівні.

Практичну цінність отриманих у дисертаційній роботі результатів документально підтверджено довідками про впровадження у діяльність: Новопсковської селищної ОТГ Луганської області – автором розроблено методичні рекомендації щодо узагальнення світового та вітчизняного досвіду орієнтації територій на ринок і реалізації своїх конкурентних пріоритетів та можливостей шляхом використання європейського індексу конкурентоспроможності (European Competitiveness Index); методики соціолого-експертної діагностики розвитку ОТГ з використанням експертного анкетування; розробки методів і шляхів регіонального розвитку, децентралізації влади та створення ОТГ; методологічної концепції регіонального розвитку через нарощування фінансової спроможності громад (акт № 17 від 05.02.2019 р.); Дніпровського центру розвитку місцевого самоврядування – автором запропоновано методологічні підходи через призму системи знань з економічних конфліктів, що дозволяє оцінювати різні ситуації і робити вибір із декількох альтернативних варіантів та науково-методологічний підхід з розробки логіко-структурних моделей управління інноваційним розвитком регіонів під час оцінювання потенціалу (акт № 115 від 21.02.2019 р.); Житомирської обласної ради – автором розроблено інформаційно-аналітичне забезпечення процесу управління інноваційним розвитком регіону (акт № 218 від 25.02.2019 р.); Перечинської міської об'єднаної територіальної громади Закарпатської області – автором розроблено методичні рекомендації та пропозиції щодо організації цілісної, науково-обґрунтованої концепції управління інноваційним розвитком громад регіону в умовах Євроінтеграції України (акт № 113 від 12.03.2019 р.); Пісочинської селищної ради – автором здійснено поширення методів і підходів управління розвитком об'єднаних територіальних громад у контексті підвищення конкурентоспроможності регіону (акт № 111 від 28.03.2019 р.); Асоціації органів місцевого самоврядування Харківської області – впроваджено інструментарій оцінювання ситуації перспектив розвитку ОТГ керівниками цих об'єднань і висококваліфікованими науковцями (акт № 218 від 18.03.2019 р.). Розробки та рекомендації, запропоновані автором також впроваджено у навчальний процес Харківського національного університету міського господарства імені О.М.

Бекетова при викладанні дисциплін "Регіональна економіка" та "Підприємництво у сфері послуг" для студентів базових напрямів (довідка №11/5 від 19.04.2019 р.).

5. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз змісту дисертаційної роботи Белявцевої В.В., автореферату та наукових публікацій дисертанта дають підстави для висновку, що поставлені завдання дисертаційного дослідження науково обґрунтовано та вирішено на достатньо високому теоретико-методологічному рівні. Наукові положення дисертаційної роботи викладено в обсязі, достатньому для отримання повного уявлення щодо змісту, методів та результатів дослідження.

Таким чином, основні положення та висновки дисертації Белявцевої Вікторії Володимирівни знайшли достатньо повне відображення у 34 наукових працях (у тому числі 5 монографій, 16 статей у наукових фахових виданнях, 4 статей у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз даних, 1 стаття у інших виданнях, 8 тез доповідей у матеріалах конференцій) загальним обсягом 48,63 друк. арк., (особисто автору належать 35,09 друк. арк.). Основні теоретичні положення та практичні результати дисертаційної роботи оприлюднено на 6 всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях і симпозіумах.

6. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи

Погоджуючись із позитивними ознаками дисертаційного дослідження, варто відзначити і деякі дискусійні положення та зауваження:

1. У висновках до першого розділу сформульовано наступне положення: "Теоретичний аналіз і дані практики свідчать, що передумовою для налагодження вигідних взаємодій та оптимізації діяльності різних учасників регіонального розвитку є створення організаційно-економічного механізму управління регіональним розвитком". І далі "Запропоновано включити в такий механізм...". Це досить слушна думка, але на жаль в дослідженні не визначено, на якому етапі доцільним є створення такого організаційно-економічного механізму? І яким чином управлінські структури (регіону або ОТГ) впливатимуть на ефективність функціонування організаційно-економічного механізму управління регіональним розвитком та за якими критеріями має проводитися моніторинг.

2. У дисертаційній роботі здобувачем досліджуються проблеми управління інноваційним розвитком на регіональному рівні, але, на наш погляд, автору варто було би більше уваги приділити розгляду та вирішенню проблем фінансового забезпечення інноваційної діяльності регіонів. Саме через недостатність фінансових ресурсів інноваційний розвиток регіонів стримується, незважаючи навіть на наявність міжнародних джерел фінансування інвестицій (с.50).

3. Аналізуючи відмінності між регіонами України (рис. 1.18, с.82) дисертантка вживає поняття "управлінська роздрібненість територіальних одиниць", на наш погляд цей термін потребує уточнення, оскільки процес децентралізації влади передбачає зміни адміністративно-територіального устрою України, проте це питання юриспруденції, а не економіки.

4. Інноваційний розвиток регіонів забезпечується шляхом реалізації інноваційних проектів об'єднаними територіальними громадами та регіону в цілому, але у дисертаційній роботі не міститься відповіді на питання: яким чином будуть обиратися інноваційні проекти ОТГ або регіону для їх реалізації? Чи це має і надалі виконувати Державний фонд регіонального розвитку? Тоді яким чином ці проекти мають обиратися?

5. У межах проведення емпіричних досліджень у роботі проведено аналіз статистичних даних, що відображають стан Харківського регіону (§ 2.2.). Безперечно, варто було би проаналізувати та надати характеристику інноваційному розвитку інших регіонів України для отримання репрезентативної вибірки та більш обґрунтованих висновків.

6. У дисертаційній роботі обґрунтовується доцільність залучення та використання інтелектуального капіталу, підвищення рівня управлінського персоналу та інше, проте недостатньо уваги приділяється питанням підвищення мотивації управлінського персоналу, яка обумовлює активність впровадження інновацій та підвищення якості управління територіями (Розділ 4).

7. У дисертаційній роботі автором обґрунтовано теоретико - методологічні підходи і науково-практичні рекомендації щодо управління інноваційним розвитком регіону, проте варто було би запропонувати кількісні показники, які можна було би використовувати як критерії оцінки якості такого управління. А методичне забезпечення оцінки розвитку об'єднаних територіальних громад взагалі знаходиться на стадії формування та потребує розробки окремої методики оцінки якості управління ОТГ (§ 4.2.)

Викладені вище дискусійні положення не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

7. Загальний висновок

Дисертаційна робота Белявцевої Вікторії Володимирівни "Методологія та інструментарій управління інноваційним розвитком регіону" є самостійною і завершеною науковою працею, яка виконана на актуальну тему, характеризується новизною, має теоретико-методологічне і практичне значення. В дисертаційному дослідженні отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливе наукове завдання – обґрунтування теоретико-методологічних підходів і науково-практичних рекомендацій щодо управління інноваційним розвитком регіону.

Структура дисертації логічна, матеріал викладено послідовно із застосуванням графічних методів представлення результатів. Автореферат повністю відповідає змісту дисертаційної роботи. Основні положення та висновки дослідження достатньо висвітлено у фахових вітчизняних та закордонних наукових виданнях та оприлюднено на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Отже, за своїм змістом, актуальністю, повнотою вирішення поставлених завдань дисертаційна робота на тему "Методологія та інструментарій управління інноваційним розвитком регіону" відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України до докторських дисертацій, що містяться у пп. 9, 10, 12, 14 "Порядку присудження наукових ступенів", затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. зі змінами і доповненнями, затвердженими Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 р., № 1159 від 30 грудня 2015 р., № 567 від 27.07.2016 р. та № 943 від 20.11.2019р., а її авторка – Белявцева Вікторія Володимирівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач відділу проблем міжрегіонального
співробітництва Інституту економіко-правових
досліджень НАН України,
Заслужений економіст України

І.В. Заблодська

